

ДАЛИ Е ДЕШИФРИРАЊЕТО НА ВЕНТРИС „КУЛА ОД КАРТОНИ“?

Списанието *The Journal of Hellenic Studies*, каде што беше објавена во 1953 г. знаменитата статија *Evidence for Greek Dialect in the Mucenaeae Archives* од М. Вентрис¹⁾ и Џ. Чадуик, три години покасно, во том LXXVI (1956), на прво место ја донесува статијата на А. Ј. Беатти, *Mr. Ventris' Decipherment of the Minoan Linear B Script* (1—17 стр.), која претставува најостра досега критика на Вентрисовото дешифрирање. Во моментот кога откритието на Вентрис доби општо признание од сите учени во светот, авторот на оваа статија сака да му ги одрече сите достоинства и да го прикаже како наполно неосновано.

Повеќето од аргументите што ги приведува авторот не се непознати досега, но со оглед на закључоците што ги изведува од нив и ги простира на целото Вентрисово дешифрирање, неговата статија претставува нешто ново. Тој ги негира од основ сите поставки на дешифрирањето карактеризирајќи ги како „забавно минување на времето“ и „кула од картони“. Со тоа тој ги отфрла и постиженијата на другите учени, до кои тие дојдоа во последниве 3—4 години врз база на Вентрисовото откритие.

Статијата, која е главно негативна критика, има и полемичен карактер. Авторот се обраќа кон Вентрис и бара: или тој да докаже дека се доводите против неговото дешифрирање неосновани и неумесни, или да ја ревидира од основи својата теорија или исцело да ја отфрли. Статијата ја завршува со настојување Вентрис да најде убедителен одговор на лингвистичките забелешки, на кои се изложени и интерпретацијата на текстовите и системата на неговото дешифрирање²⁾.

¹⁾ Прераната смрт на Михаил Вентрис во неговата триесет и четири годишна возраст, при една сообраќајна несреќа на 6. IX. 1956 г. во Лондон, претставува тешка загуба за науката. Но, сепак, постигнатите од него за кусо време резултати околу дешифрирањето на линеарното В писмо се доволни да го направат неговото име бесмртно.

²⁾ Формата на статијата Бити ја остава неизменета иако во време кога се печатела таа била веќе позната трагичната смрт на Вентриса, што се гледа од последната белешка, каде што го изразува и самиот своето сочувство за случајот.

Бити смета дека сите оние што се убедени во исправноста на ова дешифрирање се однесле „некритично“ (1 стр.), дури ги смета нив за „неупатени“ (8 стр.), штом можат да наоѓаат грчки зборови во Вентрисовото читање. Со тоа дава повод да се замисли човек над неговите доводи, да ги подвргне на преценка во споредба со Вентрисовите резултати и да си даде одговор на прашањето, кое му се наметнува спонтано, кој е во право: Вентрис или Бити?

*

Со оглед на тоа што во Вентрисовото дешифрирање од 1953 г. не биле извршени никакви измени, а бројот на натписите што можат да се објаснуваат со него останува ограничен, Бити смета дека тука се крие некоја основна грешка.

Верно е дека дешифрирањето досега остана без некои битни измени и покрај тоа што беа направени извесни корекции и дополненија во фонетската вредност на знаците (48, 51, 58 и на десетина други им е установена вредноста), а особено во толкувањето на поедини зборови и цели текстови од натписите. Но кога се знае дека Вентрис, пред да ги објави своите резултати, ја проверувал гласовната вредност на знаците над голем број текстови, фактот што неговото дешифрирање во основата остана неизменето говори повеќе во негова полза отколку против и докажува дека на знаците им ја открил вистинската вредност.

Вентрисовото дешифрирање не беше примено од учениците така некритично. Во последниве 3—4 години тоа беше претресувано од мнозина³⁾. Речиси во сите прикази што се однесуваат до него се содржат и критички осврти на поедини прашања, но досега никој не откри „некоја основна грешка“. Обратно, со своите прилози учените придонесуваат делото на дешифрирањето да напредува. А работата на Бити, со негирањето на сè што е сторено досега, го враќа за десетина години назад. Неговата критика претставува во извесна смисла и анахронизам кога се ограничува само на првите работи од Вентрис, а особено на споменатата статија од 1953 и ги занемарува резултатите на другите учени. Верно е дека статијата од 1953, каде што се дадени принципите на дешифрирањето, и понатаму служи како база на сите други трудови од оваа област, но во последниве веќе се третирали речиси сите прашања што ги засега Бити и на повеќето од нив им е даден задоволителен одговор: Што се однесува до ограничениот број натписи што можат

³⁾ В. Martín S. Ruipérez, *Chronique bibliographique sur le lineaire B*, Minos Vol. III, 2 pp. 157—167, Vol. IV, 1 pp. 69—73 и Vol. IV, 2 pp. 175—179; E. G. Turner, *Bibliography of Linear B*, *Bulletin of the Institute of Classical Studies of the University of London*, № 2 (1955) pp. 22—24.

да се објаснуваат со помошта на Вентрисовото дешифрирање, треба да се има на ум дека дешифрирањето на линеарното В писмо е сè уште во почетниот стадиум.

На основното прашање што го третира Бити, дали е Вентрисовото дешифрирање исправно при претпоставката дека е јазикот грчки, одговара негативно со целата статија.

Убеден дека поради фрагментарноста и малиот број натписи со ограничена содржина не сме можеле да добиеме претстава за јазикот кому што му припаѓаат тие, Бити смета дека Вентрис зел на себе голем риск да го реконструира гласовниот систем на овој јазик само со „избројување на слоговите знаци“ (2 стр.).

Дешифрирањето на едно непознато писмо, при отсуство на билингви, налага да се тргне од претпоставката на некој јазик и потоа да се вршат експериментални читања. Но Вентрис не тргна а *priori* од претпоставката дека јазикот на овие натписи е грчки, а на таа мисла дојде по една систематска анализа на текстовите со помошта на неговиот т. н. „внатрешен метод“⁴⁾. Дека е тоа така, се гледа од фактот што тој до 1952 барал решение на проблемот на други страни, а имено тој порано мислел дека не само што јазикот не е грчки, туку дури дека не е ни индоевропски.

Методот на Вентрис не е просто „избројување“ на слоговите знаци, како што го претставува Бити, а опширна класификаторска работа со помошта на која А. Кобер уште порано⁵⁾ успеа да ја открие разликата во родот кај некои именки и придавки од овие натписи. Од набљудението на учестаноста, местото во зборот, специфичните комбинации и алтернирања на знаците навистина можеше да се покаже „граматичката рамка“ на еден инфлективен јазик, по секоја веројатност индоевропски. А од првите зборови, прочитани со помошта на идеограмите и познатите гласовни вредности на кипарскиот силабар, како: *ro-lo* = *ῥῶλος*, а потоа и др. како: *to-so*, *to-sa* = *τόσοι*, *τόσαι*, *i-ja-te* = *ἰατήρ*, *i-je-re-u* = *ἱερεὺς*, *i-je-re-ja* = *ἱέρεια*, *do-e-ro* = *δοῦλος*, *do-e-ra* = *δοῦλα*, *Ko-po-so* = *Κνωσός*, *A-mi-ni-so* = *Ἀμνισός*, *Pa-i-to* = *Φαιστός* и др. се гледа дека е тоа грчки јазик.

Навистина, не може да биде напълно реконструиран јазикот на овие натписи со сите морфолошки и синтактични особености, главно поради несовршеното писмо и карактерот на натписите који претставуваат еден вид инвентарни списоци. Но сепак, расчитувањето на овие натписи дава доволно јасен материјал од кој може да се заклучи дека е

⁴⁾ Ventris—Chadwick, *Evidence* . . . , p. 85.

⁵⁾ Alice E. Kober, „Total“ in *Minoan* (Linear Class B), *Archiv Orientalní*, Vol. XVII, 1 (1949), pp. 386—398.

тоа еден старински грчки дијалект сроден со аркадо-кипарскиот⁶⁾.

Има јазици, многу помлади од јазикот на критско-микенските натписи, од кои се останати далеку поскудни податоци (н. пр. тракискиот, пелазгискиот, илирскиот и др.), но филолозите не престануваат да работат над нивното реконструирање. Од јазикот на овие натписи имаме релативно доста материјал, а постојаното откривање на нови таблети дава надеж дека, можеби, ќе се најдат уште. Затоа е неоснована скепсата на Бити дека овие натписи биле недоволни да дадат претстава за нивниот јаз. и поради тоа, би следувало, да се откажеме од нивното дешифрирање.

Бити смета дека целото дешифрирање на Вентрис почива на претпоставки. Гласовната вредност на знаците, според него, била произволно дадена од Вентрис. Ако мислел Вентрис дека еден збор содржи суфикс *o-jo* или дека значи *πατήρ*, тој определувал гласовна вредност *o*, *jo*, *pa*, *te* и т. н. Потоа, за да има повеќе докази, со тие гласовни вредности насилувал други зборови да му изгледаат грчки. Во сушност, вели Бити, ова што го дава Вентрис не било никаков грчки јазик, но еден јазик што го измислил сам, откако го снабдел со грчки суфикси. Забележува дека едни од зборовите што ги чита Вентрис се среќаваат за прв пат во историјата на грч. ј., а другите биле изровени од хеленистичките писатели и Хесихиевите глоси. Тврди дека повеќе грчки зборови не можело да се најдат во овие текстови отколку што ставил Вентрис. — Со други зборови, сака да каже дека заклучоците на Вентрис не се изведувани од текстовите, но дека и текстовите и грчките зборови се нагудувани спрема неговите претпоставки.

Дали навистина Вентрисовото дешифрирање не почива на некои поздрави основи освен на претпоставки? — При сè што Вентрис не се опира многу на кипарскиот силабар, и со право, зашто во текот на својот 5—6 вековен развој овој можел да претрпи промени и во формата на знаците и во нивното значење, сепак гледаме дека на седум знаци, исти со кипарските (*ro/lo*, *pa*, *po*, *se*, *da/ta*, *na*, *to*) и исто толку слични (*i*, *ti*, *ra/la*, *sa*, *ma*, *ne*, *pu*) им дал исто значење. Но дека овие вредности не ги зел веднаш за познати, но ги извлекувал од текстот, се гледа оттаму што на некои други, пак исти или слични знаци, им дал друга вредност како н. пр. *ra₂* за *zo*, *zo* за *ka*, *re* за *pi* и др. со помала сличност. Тоа секако претставува доста сигурна основа.

⁶⁾ Cp. J. Chadwick, *The Greek Dialects and Greek Prehistory*, Greece & Rome, Vol. III, 1, p. 44.

Неоспорно е дека при определувањето гласовната вредност на знаците тој тргнувал и од претпоставки, но потоа вршел пробни читања и ја проверувал нивната вредност преку идеограмите. Така, со помошта на спомнатиот „внатрешен метод“ и врз основа на самодоказите што ги наоѓал во содржината на текстовите, Вентрис успеал да ја открие вредноста на почестите знаци. Вистина, тој не говори многу опширно за тоа како ја открил гласовната вредност на знаците, но од резултатите што ги добиваме со нивното прилагање гледаме дека тие се погодени.

И други учени, а не само Вентрис, прилагајќи ги кон текстовите овие гласовни вредности со неговите правописни правила, можат да читаат грчки зборови. Тоа покажува дека навистина јазикот на овие натписи е грчки. За тоа Вентрис и Чадуик дадоа сигурни докази во „Evidence“ со многубројни примери за разликата во родот и бројот на грчките именки и придавки, месните и лични имиња и нивните деklinации, со именките на занимања, глаголските форми и др. Но дека е и дешифрирањето исправно и јазикот грчки, лесно може да се увери секој од оние зборови што се придружени од идеограми. На пр. на натписот 895 (Кнос) читаме po-ro 2 покрај идеограмата на коњска глава без грива, што значи πῶλω, двоина. На левиот фрагмент од истиот натпис, најден и придружен од Чадуик⁷⁾ може да се прочита и зборот o-po = ὄνοι, последуван од една идеограма, слична на коњската глава и бројниот знак за 3. Очигледно е дека оваа табелка претставува инвентарен список на коњи, ждребиња и магарења.

На пиловскиот натпис Tn 996 покрај зборот u-do-ro = ὕδρος „ведро“ стои идеограма на сад со две рачки, а до него ri-a₂-ga = φιάλη или ri-je-ga₂ (Ta 709) φιέλη со идеограма на сад како „чаша“. Зборот ta-ga-ni = θρῆνυς, којшто се споменува заедно со to-po = θρόνος (Ta 707, 708, 714) и (на Ta 721, 722) е придружен од идеограма на столче за нозе, не може да значи некаков сад, како што би сакал Бити да го претстави, но баш „подножник“ којшто можел да биде или составен дел на столот (ср. Хом. τ 55—58), или одделен од него (ср. Хом. ρ 462).

Но како најдобра контрола на дешифрирањето од Вентрис може да послужи натписот Ta 641. Овај натпис не му беше познат на Вентриса до објавувањето на Evidence. Тој е прочитан покасно од К. В. Блеген со помошта на откриената од Вентрис гласовна вредност на знаците. Прочитаните зборови и нивните форми овде совршено со-

⁷⁾ J. Chadwick, The Knossos Horse and Foal Tablet (Ca 895), Bulletin of the Institute of Classical Studies of the University of London, № 2 (1955), p. 1—3.

одветствуваат на идеограмите и бројните знаци. Садовите со три нозе се означени со зборот *ti-gi-ro* τρίπους; садовите со четири дршки се означени со зборот *qe-to-go-we*, а без дршки — *a-po-we*. Освен тоа, овде е јасно показана двоинската форма на именките и придавките за садовите што се придружени од бројниот знак 2, на пр. *di-ra-e me-zo-e ti-gi-o-we-e*. Бити смета дека се совпаденијата тука случајни, но дали е возможно тие да бидат случајни кога се така многубројни? За да ги оспори нив, тој им ја посветува целата втора половина од статијата, но колку е во право, ќе видиме подолу.

Фактот што некои зборови се среќаваат за првпат кај Вентрис а на друго место не се документирани не треба да нè обескуражува ако имаме предвид дека се натписите пишувани на еден многу стар дијалект, оддалечен и просторно и временски од класичниот атички. Освен тоа, јазикот е од „една средина, кај што од секогаш сме имале голема мешавина на народи и јазици и не ќе биде лесно секој прочитан збор одн. име или израз а *priori* да биде грчки, зашто влијанието на догрчките јазици и дијалекти по секоја веројатност било силно, секако многу посилено одошто било подоцна“⁸). И во покасниот критски и кипарски дијалект ние гледаме црти, со кои овие многу се разликуваат од класичниот грчки, одн. атички. Дури и кај Хомер наоѓаме голем број зборови кои покасно не се среќаваат, освен кај оние поети што го имитираат Хомера и нарочно архаизираат. Па треба ли да не беспокои фактот што во овие натписи кои се постари за 800—900 год. од класичниот грчки среќаваме за првпат зборови и форми, недокументирани од друго место? Може ли тоа да биде доказ против Вентрисовото дешифрирање?

Сосема е природно и Вентрис и другите што ги проучуваат овие натписи да ги бараат прочитаните зборови кај хеленистичките писатели, а особено кај Хесихиј, зашто тие ги запишувале и објаснувале старите и ретки зборови, а не во атичкиот дијалект од класичното време, како што би сакал Бити.

Во ортографијата Бити гледа големи недостатоци. Бројот на слоговите бил ограничен, изоставени биле многу фонemi (l, m, n, r, s во затворени слогови), не биле секаде одбележени дифтонзите од i-серија, недоследно биле предадени денталите наспрема другите оклузиви, не се разликувале ликвидите и др. Поради тоа на знаците им била дадена широка разновидност на функциите. Тоа го смета за

⁸) М. Д. Петрушевски, Големото откритие на М. Вентрис, Жива Антика, год. V (1955), стр. 393, ср. и Хом. τ 175 s.

најголем недостаток на дешифрирањето. Одбележува дека само знакот *ka* можел да има 70 различни вредности. А колку е подолг зборот, толку е поголем бројот на различните вредности и во една куса реченица тој достигал до астрономски цифри. Од сето тоа заклучува дека со вакво писмо не може да се пишува грчки, или ако се пишува, тоа не може да се чита, зашто не ги покажува јасно корените, суфиксите и краевите од зборовите.

Барањето на Бити, меѓутоа, е нереално. За да се пишува грчки наполно адекватно со вакво писмо би требало да има не 89, а барем 3—4 пати по толку знаци. Ни кипарскиот силабар, којшто е околу 600 год. помлад од линеарното В писмо, не е слободен од повеќето недостатоци што ги одбележува Бити. Тој има само едно предимство што ги означува крајните консонанти, последувани од вокалот *e*, на пр. *ka-re* = γάρ, *pa-si-le-u-se* = βασιλεὺς. Инаку оклузивите и таму имаат вредност на тонуис, медиа и аспирата, не се одбележени долгите вокали, нити двојните консонанти. Како можеме да бараме од едно многу постаро и попримитивно писмо да биде посовршено? Освен тоа, очигледно е дека линеарното В писмо не е измислено специјално за грчкиот јаз., туку само е приспособено за него од линеарното А писмо⁹⁾.

Во наводите на Бити има и претерување. Така н. пр. за слогот *ka* тој наоѓа 70 различни вредности, вклучувајќи ја тука и должината на вокалите. А познато е дека не само кипарскиот силабар, туку и фонетското грчко писмо од класичното време не ја одбележува должината на сите вокали, а најстарото грчко писмо воопшто не ја одбележувало должината на вокалите. Само овој елемент го намалува бројот 70 за една половина. Освен тоа и во кипарскиот силабар истиот слог ја има вредноста на *ka*, *ya* и *xa*. Во кипарскиот силабар има случаи и на неодбележување затворени слогови, само, се разбира, во помалка степен. Назалите: *v*, *γ*, *ρ* во средината на зборот, последувани од еден консонант не се пишуваат. Исто така тие не се одбележуваат и во крајот од зборот кога тој претставува смисловна целина со следниот, на пр. *a-ti* = ἀ(ν)τί, *to ko-ro-ne* = τὸ(ν) χῶρον¹⁰⁾. Оттука се гледа дека најсилниот аргумент на Бити, *позливаленијноста на знациште*, не е недостаток на

⁹⁾ Реформата на критското писмо била извршена, како што се гледа, во втората половина на 15 в. пр. н. ера, веројатно кога го зазеле Микенците Крит, како што претполагаат Вентрис и Чадуик. Вид. и Вл. Георгиев, Введение в чтение и толкование критомикенских надписей, Известия Академии наук СССР, Отделение лит. и языка, Том XIV, вып. 3, стр. 275; A. Furumark, Ägäische Texte in griechischer Sprache, Eranos, Vol. LI, p. 105 s.

¹⁰⁾ O. Hoffmann, Die griech. Dialekte, I Bd., Göttingen, 1891, p. 33 s.

Вентрисовото дешифрирање и не се должи на ортографските правила „измислени“ од Вентрис, ами пред сè на примитивното писмо. Поливалентноста на слоговите знаци е, како вели Вл. Георгиев, „явление, известное из кипрского, хiero-глифического „хеттского“ и клинописного силлабариев“¹¹⁾.

Само испуштањето во извесни случаи (во средината, а понекогаш и во крајот од зборот) на -i кога е втор елемент во дифтонг, претставува нешто специфично за критско-микенското писмо. Но причината за ова испуштање може да се крие во самата природа на гласот -i, во споредба со -u. Во извесни позиции -u е постабилно од -i и затоа во силабарот секогаш се покажува. Многу рано -i во дифтонг зад долг вокал (неправ дифтонг) престанало да се чита и се потпишувало, а покасно и зад краток вокал не се изговарало, додека -u секогаш се пишувало и изговарало.

Испуштањето на консонантите l, m, n, r, s во крајот на зборот, или во средината кога се пред друг консонант, можело до извесна степен да се должи на ортографските правила, но да се прими таков начин на пишување, сигурно имало подлога и во јазикот. Затоа претпоставката на Вл. Георгиев¹²⁾ дека е тоа особеност на јазикот е поверојатна. Анализирајќи ги покаските писмени споменици од Крит, особено Гортинскиот законик, човек може да најде доволно докази дека оваа појава можела да се должи и на еден сандхи правопис во критско-микенско време, како што претполага и Влад. Георгиев¹³⁾. Таков правопис секако имал основа во изговорот на одделните зборови и целата реченица, при кој доаѓало до едначење на консонантските групи како во средината, така и во крајот од зборот.

Во Гортинскиот законик, како и во др. стари писмени споменици наоѓаме едначење и на l, m, n, r, s кога се наоѓаат пред друг консонант во средната на зборот, н. пр. $\mu\lambda > \mu\lambda$: $\mu\lambda\lambda\lambda\lambda$ = $\mu\lambda\lambda\lambda\lambda$; $\rho\nu > \nu\nu$: $\alpha\nu\nu\iota\iota\iota\iota\iota$ = $\alpha\rho\nu\iota\iota\iota\iota\iota$ (3 л. синг. опт. од $\alpha\rho\nu\epsilon\omicron\mu\alpha\iota$); $\delta\nu\nu\iota\delta\alpha$ = $\delta\rho\nu\iota\delta\alpha$; $\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\delta\epsilon\nu\nu\alpha\iota\omicron\varsigma$ = $\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\delta\epsilon\nu\nu\alpha\iota\omicron\varsigma$; $\sigma\gamma > \gamma\gamma$: $\pi\rho\epsilon\gamma\gamma\epsilon\nu\tau\alpha\iota$ (= $\beta\epsilon\omicron\tau$. $\pi\rho\iota\delta\gamma\epsilon\iota\epsilon\varsigma$, ат. $\pi\rho\epsilon\beta\epsilon\nu\tau\eta\varsigma$; од $\pi\rho\epsilon\delta\gamma$); $\sigma\mu > \mu\mu$: $\psi\alpha\phi\mu\alpha$ = $\psi\alpha\phi\iota\mu\alpha$; $\sigma\delta > \delta\delta$: $\epsilon\delta\delta\iota\chi\alpha\lambda\delta\alpha\tau\omicron$ = $\epsilon\sigma\delta\iota\chi\alpha\lambda\delta\alpha\tau\omicron$; $\sigma\theta > \theta\theta$: $\delta\epsilon\lambda\sigma\alpha\theta\delta\alpha\iota$ = $\delta\epsilon\lambda\sigma\alpha\delta\alpha\iota$; $\sigma\tau > \tau\tau$: $\mu\epsilon\tau\tau\alpha$ ¹⁴⁾ = $\mu\epsilon\sigma\tau\alpha$; $\rho\lambda > \pi$: $\mu\alpha\lambda\epsilon\iota\nu$ = $\mu\alpha\rho\lambda\epsilon\iota\nu$; $\mu\epsilon\rho\alpha\lambda\omicron\iota\epsilon\nu$ =

¹¹⁾ Вл. Георгиев, Нынешнее состояние толкования крито-микенских надписей, София, 1954, стр. 25.

¹²⁾ Ibid., стр. 17; Введение в чтение и толков. крито-микенских надписей, стр. 270 и 276.

¹³⁾ Vl. Georgiev, La KOINH créto-mycénienne, Études Mycéniennes, Paris 1956, p. 175 s. Статијата веќе беше во печат кога го добивме зборникот Études Mycéniennes, каде што може да се најде одговор на повеќето од лингвистичките забелешки на Бити.

¹⁴⁾ Kohler u. E. Ziebarth, Das Stadtrecht von Gortyn und seine Beziehungen zum gemeingriechischen Rechte, Göttingen 1912, p. 2 ss.

μεράρποεν¹⁵) и т. н. Тука би можело да се додаде и едначењето на $\nu\rho > \mu\rho$, $\nu\rho > \rho\rho$ и $\nu\sigma > \sigma\sigma$: ἐμμένω < *ἐν-μένω; συρρίπτω < συν-ρίπτω, δυσσίτιον < συνσίτιον, πασσύδιη < παν-συδίη, како и λν > λλ: ἐλλός < *ἐλνος.

По ист начин се едначеле и консонантите од крајот на зборот спрема почетните од следниот збор, за кое имаме голем број примери како од натписи така и од Хомера: ἐς Σάρφ (CIA 138, 35); ἐρ μέσω La. OC. 583); τὸλ λόγον (32, A, 28) или καὶ δὲ δύναμιν (Hesiod. Opp. 336); μέσσην καὶ κεφαλὴν (Π 412); καὶ γ γόνυ (Υ 458). Предлогот κατ(ά) се среќава во 11 различни форми, добиени по едначење со почетниот консонант од следниот збор: καθ, καх, καγ, καπ, καβ, καν, καμ, кар, καλ, кас, па дури и само ка, во натписот од Наупакт. Исто така предлогот ποτί, пот, ποθ, а во натписот од Наупакт и само πο, па ек: ἐγ, ἐх, ἐж, ἐс и само ἐ, н. пр. ἐ θαλάσας (sic!), ἐ λυμένος, ἐ τās и др.¹⁶). Или крит.: ἀνὲδ δῶι, τὰδ θυγατέρανς, τὸμ μάτροα и т. д. (Горт. закон.).

Издначените консонанти, било во средината или на крајот од зборот, уште повеќе се упростуваат во слоговите писма кои не ги одбележуваат двојните консонанти. Така, откритието на Вентрис за неодбележување на овие консонанти во затворен слог има доволно основание да се прими за верно. Познато е дека и во атичките натписи на вазите π во крајот на слогот често не е означено¹⁷), а s во крајот на зборот на кипарските натписи спорадично исчезнува¹⁸).

Ст. грчкиот јаз., навистина, добро ги пази ликвидите и доста е чудно одбележувањето на двата ликвида во јаз. на овие натписи само со 1 знак. Ова е по секоја веројатност страно влијание. Кога се има на ум дека Крит се наоѓа во соседството на Египет, со кого овој имал и трговски и културни врски, а познато е дека египетскиот јаз. не ги разликува ликвидите, тогаш не е исклучено дека тоа можело да дојде од Египет. Но нема докази дека ова влијание оставило траги во покасниот грч. јаз.¹⁹). Изгледа, тоа е само особеност на писмото, како што наоѓа Вентрис.

¹⁵) Хесиод, Штитот на Херакла, 231, 252, 304.

¹⁶) Curtius, Zu den Auslautgesetzen des Griechischen, Studien zur griech. und latein. Grammatik, Leipzig 1878, p. 213 ss.

¹⁷) A. Thumb, Handbuch der griechischen Dialekte, Heidelberg 1909, § 329, цит. по С. Я. Лурье, Опыт чтения пилосских надписей, ВДИ 1955, 3, стр. 11.

¹⁸) Schwyzler, Gr. Gr. I, 409; ср. Вл. Георгиев, Нынешнее состояние толкования критомикенских надписей, София 1954, стр. 53.

¹⁹) Примерите κράδη = κλάδος и κρίβανον = κλίβανον, што ги привоци Лурје, о. с., стр. 10 говорат за извесно мешање на l со r , но од овие зборови, документирани кај писатели од разни места и од покласично време, не може да се види дека е тоа особеност само на критскиот дијалект. А примерите ἐναίλειθέντος m. ἐναίρηθέντος и ἀφαιλήται m. ἀφαι-

И авторите на Evidence се чудат како може да се нарушува гласовната система со појавата на d-серијата покрај t-, наспрема другите оклузиви кои имаат, како и во кипарскиот силабар, вредност и за медија и аспирата, но не можеле да не ја одбележат, зашто таа се јавувала од текстовите. Дали е тоа само правописно правило или се должи на особениот изговор на гласот *d* во ова време, ќе покажат понатамошните испитувања.

Забелешката на Бити за занемарувањето на „доминантниот глотален спирант *h*“, не е многу основателна со оглед на тоа што јазикот на овие натписи припаѓа кон еолската група дијалекти кои се одликуваат со т. н. ψῆλωσις. Во Гортинскиот законик имаме доволно докази од кои можеме да заклучиме дека и критскиот дијалект се одликувал со оваа особеност, н. пр.: ἀρέρας, ἐν ἀδελπίδ, ὅς, αἶ, οἶ и т. н.

Ние не можеме да ги затвориме очите и да не ги признаеме многубројните тешкотии со кои човек треба да се бори при објаснувањето на овие натписи, но исто така не смеаме ни да го отфрлиме Вентрисовото дешифрирање како измислица, врз основа на тешкотиите кои ги среќаваме во помала или поголема степен во секое слогово писмо, а особено кога се однесува тоа до еден многу стар дијалект, каков што е случајот овде.

Бидејќи Вентрис го започнал своето дешифрирање со идентифицирањето на суфиксите, Бити посветува особено многу внимание да докаже дека тие не се правилно идентифицирани и со тоа да го омаловажи целото дешифрирање. Тој тврди дека суфиксите што ги идентифицирал Вентрис само се потпирале еден на друг, а никако не се потврдувале од покасниот грчки јаз. Секој суфикс, спрема него, претставува еден картон и целото дешифрирање на Вентрис не било ништо друго до една кула од картони, деликатно балансирали едни спроти други (8 стр.).

Уште во почетокот (2—3 стр.) Бити забележува дека, ако сретнеме два збора написани со исти знаци, а се разликуваат само во последниот знак, не мора да означуваат ист збор со друга наставка, но сличноста, особено во покусите зборови, може да биде случајна. За да го поткрепи тоа, тој приводи и примери, само некои од нив, како: πότερος, ποτήριον, ποτάριον, не се погодни избрани, зашто тие, написани со линеарното В писмо би се разликувале не само во крајните, но и во почетните слогови. Навистина, има такви случаи на различни зборови кои само случајно изгле-

πότερος, иако се документирани само од Гортинскиот законик, претставуваат форми од еден суплетивен глагол ἀίρω, аор. εἶλον и можело лесно да дојде до мешање на основите,

даат исти²⁰), но далеку помногубројни се случаите каде што јасно се разликува род, број и падеж, како н. пр.: i-je-re-u, i-je-re-ja; to-so, to-sa; ko-wo, ko-wa; Po-ro-u-te-u, Po-ro-u-te-wo, Po-ro-u-te-we; A-ta-po, A-ta-po-ro, A-ta-po-re; e-ke-e, e-ke, e-ko-si, e-ko-te; a-(ra)-ro-mo-te-me-po/па и т. н. А кога се одредува правило, не се тргнува од случајните исклучоци, а од многубројните примери, како што постапил Вентрис.

Брз основа на тоа што од 18-те именки на -ευς само 5 биле потврдени во грчкиот јаз., а сите други 13 биле двосмислени, Бити смета дека Вентрис застранил уште во почетокот на своето дешифрирање кога го идентифицирал првиот суфикс, т. е. -ευς. Навистина, Вентрис и Чадуик во споменатиот список одбележија само 5 именки како сосема сигурни, но од 1953 досега, со иследувањето и на другите учени, бројот на несигурните именки на -ευς е намален до 3 или 4, а за другите е дадено приемливо објаснение. Така н. пр. за зборот wo-pe-we = † FωνήFei, кој и на Шантрен²¹) му изгледаше сомнителен, Георгиев²²) предлага возможна транскрипција *ωνεύς, ср. ὄνος, ὠνή, ὠνέω, а te-re-te-we којшто е оставен од В.—Ч. без објаснение, покасно е објаснет од Carratelli како *τελεστεύς = τελεστής, арг. τελεστήρ „in sacerdote“. За зборот e-sa-re-u/we кој е исто така оставен без објаснение, Георгиев смета дека е лично име (ср. esaro, θεοῖο δόελος, (Словар s. v.) а Петрушевски²³) претполага дека во овој збор може да има постаро, можеби предгрчко, образование од кое помладото грчко гласи ιερεύς (ср. ιρός, ιερός, ιαρός < *isaro-, *ais/*is: етр. aesar, deus) како чин или функција во култот на некое предгрчко божество. Од споменатиот список именки на -ευς се останати само уште неколку како e-ro-ra-ke-u/e-ro-ra-ke-ta, ku-re-we, на кои не им е дадено задоволително објаснение, но не значи, дека и за нив не ќе се даде такво.

На прашањето: што му дало повод на Вентрис да го смета овој суфикс -ευς, а не нешто друго, даден е јасен и доволно аргументиран одговор во Evidence стр. 89. Нема ништо чудно што почнал Вентрис со идентифицирањето на овој суфикс, зашто тој е многу чест. Паѓа в очи дека и кај Хомер има извонредно голем број зборови, особено лични имиња на -ευς. А Вентрис и Чадуик покрај списокот од именки на -ευς, што означуваат занимање, даваат и список

²⁰) ср. Ktistopoulos, K. D., *Changements de terminaisons en linéaire B*, Paris 1956 (Extrait des „Etudes Mycéniennes“).

²¹) Р. Chantaine инаку наоѓа дека извесен број од именките на -εύς, како: χαλκεύς, ιερεύς, κναφεύς „présentent une remarquable vraisemblance“, R. Ph. XXIX, 1, 28.

²²) Вл. Георгиев, *Словарь крито-микенских надписей*, София 1955, s. v.

²³) М. Д. Петрушевски, о. с., стр. 395.

на 20 лични имиња на -ευς и уште 10 на Εὐ- како сложенки. Немајки друг приговор против нив, зашто тие се, речиси сите, со исклучок на 2—3, потврдени во грчкиот јаз., наоѓа дека контекстите во кои се јавуваат овие имиња не давале индикации дека се тие воопшто лични именки. Нивната сличност со лични именки била една случајност и тоа не било доволно да ја поткрепи слабата рамка на -ευς-деклинацијата.

Навистина од некои контексти е доста тешко да се заклучи дали е во прашање лично име или име на занимање, при можноста да се изведуват лични имиња од занаетите, ср. $\rho\iota_2\text{-}\gamma\alpha_2\text{-a-ke-re-u}$ = Πραγρεύς²⁴). Не е лесно да се определи дали е некој збор лично име и поради тоа што во овие натписи се споменуваат лица и од негрчки исход. Но во повеќето случаи личните имиња јасно се препознаваат од текстовите, судејќи и по надворешната страна на натписот. Така н. пр. во Jп серијата — на ковачите, што би можеле да означуваат долгите списоци на зборови, придружени од идеограми за бакар и бројни знаци, ако не лични имиња? Сепак најјасен доказ дава транскрипцијата на самите зборови од каде што излегуваат несомнено грчки лични имиња како: $\rho\alpha\text{-ra-ke-se-we}$ (Fn 324, 10) = Πραξεύς, $o\text{-na-se-u}$ (Jп 601, 6 etc.) = Ὀνασεύς, $a\text{-we-ke-se-u}$ (Cп 285, 5 etc.) = Ἀφεξεύς, $ka\text{-ri-se-u}$ (Jп 431, 22) = Χαρισεύς, или од Кнос: $a\text{-re-ke-se-u}$ (Dw 1156) = Ἀρεξεύς, $ka\text{-pu-se-u}$ (As 602, 3) = Γανυσεύς²⁵) и т. н. Најпосле кога и покрај големиот број можности на различни читања во еден подолг збор, како E-te-wo-ke-re-we-i-jo така лесно се добива фамилијарното име ἘτεΦωκλε-Γῆτος, какви докази се уште потребни дека јаз. на овие натписи е грчки.

Со оглед на местото и начинот како се написани зборовите Ko-po-so, Ko-po-si-jo, Ko-po-si-ja, A-mi-ni-si-jo, A-mi-ni-si-ja на кноските таблети, а Pu-ro на пилоските, јасно е дека означуваат месни имиња. За Ko-po-so уште Еванс допуштал таква претпоставка. Навистина Вентрис врз основа на последниов збор како и од ko-wo го идентифицирал знакот *ko* уште во мај 1952 г., но кога ја утврдил гласовната вредност и на другите знаци, во горните зборови можеа со сигурност да се читаат: Κνωσός, Ἀμισός и Πύλος.

Значењата: φύλον, πῦρ, -ρός, или со допуштањето на замената *o* место *a* во аркадски стил уште и σφυρόν и σφῦρα (7 стр.) не можат да се изведуват од почетниот збор PU-RO, написан со крупни знаци и со тоа изделен од останатиот текст. Зборот $\rho\iota\text{-go}$ ако имаше н. пр. значење σφῦρα ‘чекан’,

²⁴) L. R. Palmer, Gnomon, B. 26, Heft 2, 1954, p. 66.

²⁵) За личните именки на -εύς в. L. R. Palmer, Notes on the Personnel of the OKA Tablets (Pylos 1952), Eranos, Vol. LIV, Fasc. 1—4, p. 6 s.

ке беше придружен и од идеограма на предметот „чекан“. Но основната грешка на Бити, поради која го доведува до компликации прашањето за пишување со ова, и без тоа непрецизно писмо, е таа, што би сакал тој со идеограмата да се означува нешто друго, а не она што значи точно написаниот збор. Така за кноскиот натпис 1540: to-sa-ra-ka-na = τόσα φάσγανα (50 мечови), Бити вели: „The rules of orthography admit other interpretations, and one wonders why both the word for „sword“ and the ideogram appear“ (4 стр.).

Идеограмите не се нешто специфично само за критско-микенското писмо. Познато е што можат тие да означуваат. И во „хетските“ хиероглифски натписи, како и во други несовершени писма, за појаснување идејата на написаниот збор, одн. зборови, било неопходно да се јави и „идеограма-детерминатив“. Означувајќи едно исто, зборот и идеограмата се дополнуваат. „Если бы была употреблена только пиктограмма“, вели Вл. Георгиев кога го објаснува кноскиот натпис 895, „можно было бы не уловить этой небольшой разницы между лошадиной головой с гривой, что означает „лошадь“, и лошадиной головой без гривы, что значит „жеребенок“; с другой стороны, если бы было написано только слово, текст мог бы оказаться недостаточно понятным, потому что ‚polo‘ может иметь и другое значение“²⁶). Со откривањето на левиот фрагмент од истиот натпис, се гледа дека пишувањето на ро-го беше дотолку повеќе потребно, оти без малу истата идеограма служи и за о-по „магаре“). И зборот ра-ка-па, ако немаше покрај него идеограма на меч, можеше да има разни значења, како н. пр. *πάργανα*, *βάσκανα*, *πάγανα* (= *πήγανα*) и др.

Во пишувањето на зборот E-wi-ri-po = *Εἰρις* нема зошто да се гледа некоја тешка недоследност со оглед на тоа, што гласот *и* меѓу вокали може да има и вокалска и консонантска вредност и затоа во ова писмо доаѓа до замена на *и* во таква позиција со *ѝ*, н. пр.: *di-u-ja*, *di-wi-ja*; *me-u-jo*, *me-wi-jo*. И во E-wi-ri-po не е невозможна таква замена, зашто пред звучното *ѝ* можело *и* да има и консонантска вредност.

Пресилен е критиката на Бити и за тоа дека четирите имиња на божества од кноскиот натпис 52 претставувале најневозможен квартет од богови. Пред сè тоа не е целиот натпис, ами само левата половина. Не се знае дали само овие четири биле написани нити во врска со што се спомнати. А дека *Ἀθήνα*, *Πότνια*, *Ἐνυάλιος*, *Παῖδάων* и *Ποσειδάων* не претставуваат невозможен квартет се гледа од таму што се јавуваат сите заедно кај Хомер: Атина и Посејдон им

²⁶) Вл. Георгиев, Введение в чтение и толков. крито-мик. надп. стр. 269.

помагаат на Ахејците, а Арес и Аполон (= 'Ενυάλιος и Παῖάφων?), на Тројанците (ср. Υ 67 s). Освен тоа Атена се спомнува заедно и со Арес (ξ 216) и со Аполон (σ 235, ω 376 и др.). Верно е дека е необично пишувањето A-ta-pa-ro-ti-pi-ja место обратно, но за она време може би и не било необично (ср. Ποσειδάων γαίῳχε, γ 55). Епитетите 'Ενυάλιος и Παῖάφων место 'Αρης и 'Απόλλων се сосема можни, оти тие се употребуваат и како сопствени именки и се посведочени не само од поетите, ами и од прозаистите. И другите богови имаат прекари и само со нив можат да бидат именувани, н. пр.: 'Ενδοίχθων или 'Εννοβίγαιος = Ποσειδών, Κύπρις, Κυθέρεια = 'Αφροδίτη и др. Што се однесува до формата ро-se-da(o), место посведочената коринтска Ποσειδάφονι, Вентрис и Чадуик дадоа објаснение (JHS 1953, стр. 103) кое може да задоволи.

Бити тврди дека одделни зборови и куси натписи уште и можеле да се објаснуваат, но колку е натписот подолг, толку повеќе станувал неразбирлив и за пример го цитира Еп 609. При тоа тој се обидува да даде своја интерпретација на зборовите ko-to-na ki-ti-me-na, иако не го прима Вентрисовото читање.

Поради крајното о формата οβέρρο му изгледа сомнителна. Но ре-то можело да гласи и οβέρρον ср. р., а освен тоа формата οβέρρο место οβέρρα не е невозможна во овој дијалект, близок до аркадскиот, каде што срекаваме форми со о место со а, н. пр. δέχο м. δέχα, ср. и е-пе-wo-ре-za. Во овие случаи о/а доаѓа од т, п и имаме доследност во предавањето.

Формата ἐνέενσι не е ни морфолошки нити фонетски неприемлива, зашто префиксот iv- што го срекаваме во аркад., кип., крит., е од покасен развој²⁷⁾, а наставката ντι > υσι можела да биде развиена и во крит.-микенско време²⁸⁾. Формата е образувана од полната основа на пом. глаг. es- и најстарата индо-евр. наставка за 3 л. пл. -enti значи: *ev-ed-enti.

Зборот o-na-te-re = *ὀνατήρες ср. дор. ὀνάτωρ, што го смета Бити за фиктивен, не е непотврден од грчките текстови (ср. Хом. II 604, Pind. Ol. 11, 9 и др., в. Steph. s. v.). Со објаснението пак на зборот o-da-a₂ = ὀδαῖα „принос, данок“²⁹⁾, се добива јасна смисла на Еп 609—4: Закупците имаат принос од ниваџа на Варнатај.

²⁷⁾ J. Chadwick, The Greek Dialects and Greek Prehistory, p. 45.

²⁸⁾ ср. W. Merlingen, Bemerkungen zur Sprache von Linear B, Wien 1954, p. 5 s.

²⁹⁾ М. Д. Петрушевски, о. с., стр. 395 s.

На е-te-do-mo не само Бити, ами и други учени уште порано го запреа вниманието и веќе се дадени и други објасненија⁸⁰⁾, со помошта на кои и од овој ред се добива јасна смисла: Атихос *верниот слуга* на господарот има да добие толку жито.

Што се однесува до wa-pa-ka-te-ro, било да е адјектив⁸¹⁾, или ген. синг. од *ῥανακτήρ ср. ἀνάκτωρ⁸²⁾, поет. за ἄναξ, не се менува смислата на овој ред. Формите на тере/теро место торе/торо не се необични за овој дијалект, близо до еолскиот, каде што среќаваме покрај алтернирањето на ог/го од индо-евр. *g* и *eg/re*, од полната основа, н. пр. θέρος, κρέος, место од нулската како во атичкиот: θάρσος, κράτος. Но во случајов имаме *potina agentis* на -τηρ и во *ῥανακτήρες и во *ῥανακτήρ.

Навистина во подолгите натписи се среќаваат нејасни зборови. Па и во овој натпис, и покрај тоа што се дадени досега неколку објасненија за зборот: da-ma-te, вистинската смисла уште не е дефинитивно најдена. Но во секој случај не е верно ни тврдењето на Бити дека „the whole thing is nonsense from beginning to end“ (5 стр.).

Со иста тенденција, да покаже дека од ниеден подолг натпис не можела да се добие јасна смисла, Бити ги цитира и натписите Ae 303 и 0405 (Кнос) коишто се досега многу пати третирали и, не само Вентрис, туку и други учени, и тоа најупатени, во нив читаат грчки зборови и откриваат доста јасна смисла. Навистина, *разлики во толкувањето има, но илне се неизбежни поради карактерот на писмото*. Затоа, секако ќе има и извесни *корекции* во понекои детаљи.

Така н. пр. во споменатиот натпис Ep 609—4 Вентрис чита ῥαναταίοιο κτοίνας, но со оглед на значењето o-da-a₂ и o-na-te-re (в. горе) многу поверојатно е тука да стои ko-to-na во ген.-абл., како што објасни Петрушевски⁸³⁾, отколку во ак. пл. Кај именките од *a*-деклинација и В.-Ч. одбележија генетиви кои во сушност имаат аблативно значење (ср. Ae 134 K. ποταίν 'Αβλατίας и 0404 (Кнос) 'Ικλῳα, Κυδωνίας...). Но овие *најлесни дваат* основание да *сметаме* дека *можело да има одделна форма за абл. и во консонантската деклинација*.

Посебна форма за аблатив во индо-евр. досега е позната само од *o*-основите на *ōd/t*⁸⁴⁾ инаку од другите основи

⁸⁰⁾ Ibidem, стр. 394. Студијата на Н. Mühlestein, Olympia in Pylos. Deutungsversuche in Linear-B-Texten, Basel 1954, не ми е достапна.

⁸¹⁾ J. Chadwick, o. c., p. 46.

⁸²⁾ Вл. Георгиев, Словарь, s. v.

⁸³⁾ М. Д. Петрушевски, o. c., стр. 399.

⁸⁴⁾ Од оваа форма во грч. јаз. се останати бледи траги, како делф. φοίκω, дор. πῶ, крит. локр. ῶ ὅπω и др. в. E. Schwyzer, Gr. Gr. I 549 s., 623 s.

во синг. аблативот совпаднал со генетивот, а во плур. со дативот³⁵⁾. Тоа, навистина, говори дека од најстаро време имало тенденција за упростување на индо-евр. падежна система, но сепак има основание да се смета дека, пред да се изедначат формите на аблативот и генетивот од консонантските основи, постоела извесна разлика меѓу нив. Индо-евр. наставка за ген.-абл. синг. е позната како: *os, es* и *s*, со алтернација. Дали таа била секогаш иста за ген. и за абл. не може да се види од ст. инд. којшто ги изедначил вокалите *o* и *e* со *a* и ја обопштил наставката *-as*: *śun-aḥ* = *χυν-ός*, *pad-aḥ* = *παδ-ός*. Исто така ни латинскиот, кој инаку ги има запазено за ген. и *-es* и *-os* наставката (сп. *Diovos CIL* I² 360, *Apolones, Veneres, Salutes CIL* I² 37, 451, 450), не може да ја одбележи таа разлика поради тоа што абл. од сите деклинации се повел по аналогија на *ōd*-формата. *Таа разлика би можела да се покаже јасно во грч. јаз. којшто и пази најдобро индо-евр. вокали.*

Тврдењето на Швицер: „Im Griechischen ist der Deklinationsablaut kein lebendiges Prinzip mehr, sondern nur ein überkommener Rest“³⁶⁾ е оправдано, зашто се недоволни оние примери на *-es* и *-s*: *Διεβοχουρίδew* и *δε[μ]οπότης*³⁷⁾ да го потврдат овој принцип, а генетивската наставка од *a*-основите *-ās* е со индо-евр. контракција^{37a)}. *Но ако во класичниот грчки и во досега познатите стари грчки натписи немаме повеќе материјал којшто би говорел за диференцирањето на и.-е. наставка за ген. и абл., што иако би можеле да најдеме во овие кријско-микенски натписи.*

М. Д. Петрушевски веќе покажа (ц. м.) дека во овие натписи постои абл. на *-fi* и абл. (= ген.) на *-as*. Ние наоѓаме³⁸⁾ дека оваа пад. форма била жива и во др. основи. Вистина, аблативот на *-ōd* со ова писмо ќе биде предаден со *-o*, како ном., дат., акуз. и лок. синг. и ном., акуз. и ген. плур., но од текстовите каде што се јавуваат и др., посигурни, аблативски форми, може да се допушти дека тука се работи за еден аблатив. Генетивот од консонантските основи и овде завршува на *-o* < *-os*, а дат.-лок. (?) на *-e*. Но во пад. форма на *-e* не е исклучено да се крие и една абл. наставка на *-es* која била веројатно уште жива покрај генет. на

³⁵⁾ Мешањето на абл. со ген. се објаснува со сличноста на нивните функции, а во пл. со дативот поради истата наставка „*bh et m dont ni la valeur, ni la structure n'étaient strictement définies*“, како што вели P. Chantraine, *Morphologie historique du grec*, Paris 1947, p. 4.

³⁶⁾ E. Schwyzler, *Gr. Gr.* I, p. 552.

³⁷⁾ Ibidem, p. 547.

^{37a)} Ibidem, p. 554.

³⁸⁾ Должен сум и од ова место да му изразам благодарност на проф. М. Д. Петрушевски којшто ми укажа голема помош со своите совети и оригинални забелешки при пишувањето на статијата.

-o < -oз. За поткрепа на горното тврдење ќе изнесеме неколку примери, а на друго место ќе зборуваме поопширно.

Така во Jп 389 а-ка-si-o-ne ka-ke-we ta-ra-si-ja e-ko-te (следуваат лични имиња придружени од идеограма за бакар и бројни знаци) to-so-de e-pi-da-to ka-ko pa-si БАКАР 30. Георгиев тоа го преведува: На Агасиона кузници имаат работа (работают) . . . Столько меди было распределено всем: (меди) ^{6/30} ^{“39”}.

Спрема Вл. Георгиев а-ка-si-o-ne е датив синг., но во врска со следните зборови ta-ra-si-ja e-ko-te тешко би можело тука да се прими таков падежен однос. Многу појасна смисла се добива ако во зборот а-ка-si-o-ne допуштиме еден аблатив синг. на е < *es. Тогаш преводот би гласел: „Ковачите имаат талент (количество во тежина бакар) од Агасиона (ср. Ἀγχάσιος).

Падежната форма ген.-абл. се наоѓа и во некои од оние месни и лични имиња за кои се претполага дека се во ном. пл.?, како н. пр. Ап 207, 15: ra-pi-jo-ne ra-pte-re = *λατιῶνες (?) ῥαπτῆρες (Георгиев, Словарь, s. v.). Во ra-pi-jo-ne веројатно се содржи еден NL како што претполага и Георгиев Λῆνος, λενεών, изведено од ληνός или λῆνος, но тука може би подобро би одговарало *Λατιῶν ср. Λανεῖον, а место ном. пл. м. *λατιῶνες (?), падежната форма на ген. абл. синг. *Λατιῶν-ες и би се добило значењето: Од Ланион толку шивачи.

Во Ап 1 наоѓаме примери за оваа падежна форма од сите деклинации. e-re-ta Pe-re-u-go-na-de i-jo-te = ἐρέται Πλευρώναδε ἰόντες „веслачи што треба да одат во Плеурон“ (ср. В 639, N 217). Понатаму, од зборовите придружени од идеограми на мажи и бројни знаци, може да се заклучи дека се говори тука од кое место се и колку се веслачите што ќе одат во Плеурон. Вистина сите месни имиња од овој натпис не се документирани, но тоа не би требало да не обеспокојува имајќи го предвид фактот дека и од многу други места, и тоа од покасно време, не е останато ни траг, нити пак името им е запазено. Сепак во овој натпис имаме три месни имиња документирани од сите шест. Тоа се покрај Πλευρώναδε (ак. за правец) уште и: Ri-jo „Ῥιον (ср. Vп 20, 11, ri-jo-de = Ῥιονδε) и Po-ra-pi Σποράδες“. Врз основа на последниве две имиња може да се претпостави со сигурност дека и другите три збора, написани како овие, означуваат месни имиња и се наоѓаат во ист падеж.

Зборот Po-ra-pi дат. (лок.) = ? Σπορά(δ)φι (Carr.) е со инструментална наставка во пл., која, како што е познато, можела да има и аблативно значење. Најверојатно е дека

³⁹⁾ Вл. Георгиев, Введение в чтен. толков. крито-мик. надп., стр. 278.

овде имаме еден аблатив *originis*, како *E-ra-te-re-wa-pi* *Ελατρήφαρι, Vn 493, 4, *E-gu-ta-ga-pi* = *Ερυθράφι (573), како и *ku-te-re-u-pi* = χυτρεῦφι (An 607, 2). Аналогно на тоа и *Ri-jo* би требало да биде во истата пад. форма, т. е. абл. синг., и таа можела да гласи **Piwo* < **Piwoδ* ср. *Foriwo*.

Ro-o-wa, доколку е правилно транскрибирано **Ro(F)-ωφα* > *ro(F)os* + *ωφα* (Георгиев, Словарь, s. v.) е во истата пад. форма, само од *a*-декл. како Ae 134 и Jn 750 **Ασιατίας*, а *A-ro-pe-we* **Αλπωνεύς* абл.-ген. од *-eus* деklinација, **Αλπωνήφες*.

Објаснувањето на формата *Te-ta-ga-ne* задава повеќе мака, но и во неа се назира истиот падеж, ако се допушти транскрипцијата **Τετρανίς* (?), место **Τετράνη* (Carr.), ср. *Τευθρανία*. Тогаш *Te-ta-ga-ne* би можело да биде еден ген.-абл. **Τετράνει-ς*, добиен со алтернација на основниот вокал. Швицер смета дека еден ген.-абл. на *-eis* и.е. **-eis* во грчкиот е несигурен. Усамените форми *Νεγυπόλεις* (Pamf.), *της πόλεις* (Del.) и *προπάροιθε πόλιν* (ср. Schwyzer, Gr. Gr. I, S. 572) навистина беа недоволни да го потврдат постоењето на ген. наставка *-eis*, како во ст. и. *agn-ēh*, *mat-ēh*, гот. *anst-ais*, лит. *pakt-ēs* од и.е. **-eis*. Но овие *најпоси* *укажуваат* дека во *критско-микенско* *време* *можел* *да* *постой* *и* *овој* *пад.* *завршок*, за кое ќе говориме поопширно на друго место.

*

Во Appendix-от (9—17 стр.) Бити ја подлага на исцрпна анализа и критика интерпретацијата на Та 641. Го избрал баш овој натпис оти во него прочитаните зборови најмногу одговараат на идеограмите и бројните знаци и смета, ако успее да ја побие неговата интерпретација, дека сите други ќе паднат сами по себе.

Тој смета дека една третина, одн., ако се приклучат повторените и инфлектираните зборови, една половина од натписот била необјаснета, а објаснетото било само една од многубројните можности што ги допуштаат Вентрисовите ортографски правила. Словите групи, префиксите и суфиксите, употребени во овој натпис упорито откажувале да дадат грчки зборови во другите текстови. И најпосле, по критиката на објаснетите зборови поединечно и на текстот во целост, заклучува дека интерпретацијата на Вентрис била сосема погрешна.

Факт е дека и во овој, релативно многу јасен, натпис наоѓаме необјаснети или недоволно објаснети зборови. Но треба да се одбележи дека нивниот број не е ни една половина, ни една третина од сите зборови, но двај има 1—2 такви. Тоа се: *qe-to*, и донекаде *te-wi-jo*. Необјаснети зборови во линеарното В писмо ќе има можеби сè додека не се прочита линеарното А писмо и не се разјаснат добро

особеностите како на писмото така и на овој стар дијалект. Но текстов не губи многу што не се наполно објаснети споменатите зборови, а пак дава, како што ќе видиме, јасна смисла.

Непотврденоста на некои префикси и суфикси во покасниот грчки во таква степен како што ги среќаваме во овој дијалект не е никаков доказ против дешифрирањето на Вентрис, зашто во текот на неколкувековниот развој некои од нив можеле да излезат од употреба и да бидат заменети од други. Вистина од завршокот на -owe имаме запазен само еден збор $\alpha\omega\phi\acute{\omega}\eta\varsigma$, но и овој еден е доволен да покаже дека порано тој постоел и дека можел да биде пораширен. Зборот а-по-wo-to = $*\alpha\nu\acute{o}\upsilon\alpha\tau\omicron\varsigma$, ат. $\alpha\nu\acute{o}\upsilon\alpha\tau\omicron\varsigma$ и o-wo-to = $*O\upsilon\alpha\tau\omicron\varsigma$, ат. $O\upsilon\alpha\tau\omicron\varsigma$, ср. $O\upsilon\alpha\tau\acute{\iota}\alpha\varsigma$ откриваат дека во сложенките со $\alpha\omega\varsigma$ имало образувани форми и со - $\alpha\tau\omicron\varsigma$ < $\eta\tau\omicron\varsigma$, ат. - $\alpha\tau\omicron\varsigma$ покрај тие на - $\omega\phi\eta\varsigma$. Значи, сложенките со -ow(e), можеле и во овој дијалект да имаат двојно образование - $\omega\phi\eta\varsigma$ и - $\alpha\tau\omicron\varsigma$ и обете се документираны во класич. грч. јаз. Обидот на Бити да го претстави $\alpha\omega\phi\acute{\omega}\eta\varsigma$ како кованка на касната епска поезија е неоснован, зашто таков збор можел да се создаде само врз основа на некоја архаична форма која уште не била заборавена. Што се однесува до пишувањето на овие сложенки во вториот дел со F место дифтонг ou, што би било поправилно, се објаснува со природата на гласот u, којшто може да има, особено кога е меѓу вокали, и вокалска и консонантска вредност и затоа, како што видовме горе (ср. di-wi/u-ja), доаѓало во овие натписи до замената на u со F.

Не е верно тврдењето на Бити дека почетното а-по- не се среќава така често во покасниот грчки јаз. како во овие натписи. Повеќето од цитираните зборови на а-по- во сушност почнуваат со негацијата η која пред вокалот -o- развила $\acute{\alpha}\nu$ -, како а-по-по = $*\acute{\alpha}\nu$ - $\omega\nu\omicron\varsigma$, ср. $\acute{\alpha}\nu\omicron\varsigma$, $\acute{\alpha}\nu\iota\omicron\varsigma$; а-по-wo-to = $*\acute{\alpha}\nu$ - $\acute{\omega}\phi\omicron\tau\omicron\varsigma$ (в. горе), а-по-we = $*\acute{\alpha}\nu$ - $\acute{\omega}\phi\eta\varsigma$, а меѓу нив веројатно има и лични имиња, како н. пр. а-по-га-та = ? $*\text{A}\nu\omega\lambda\alpha\tau\alpha(\varsigma)$, етн. од $\text{A}\nu\omega\lambda\omicron\varsigma$ NL (Георгиев, Словарь, s. v.).

Речиси сите префикси, суфикси и слогови групи цитирани на 11 и 12 стр. се посведочени во грч. јаз. Само што некои од т. н. „префикси“ и „суфикси“ како: o-wo-ze = δ $\acute{\phi}\omicron\rho\acute{\iota}\varsigma\epsilon\iota$, to-so-ra = $\tau\acute{o}\varsigma\omicron\nu$ $\pi\acute{\alpha}\nu$ не се разделени од Бити правилно. Навистина сите зборови на ro-de, ro-we, to-we не се документираны во класич. грч. јаз., но не треба нив да ги огласиме веднаш за негрчки, иако во овој дијалект, како што рековме, имало и силно негрчко влијание, нити пак да „допуштаме чудо тие да се покажат грчки“, ами да бидеме потрпеливи. А што има негрчко н. пр. во овие зборови, цитирани од Бити: u-ro = $\acute{\upsilon}\rho\acute{o}$, a-ro-ro = $\text{A}\rho\omicron\tau\omicron\varsigma$, поскоро отколку $\text{A}\lambda\lambda\omicron\tau\omicron\varsigma$ (Георгиев), me-sa-po = $\text{M}\acute{\epsilon}\varsigma\sigma\alpha\pi\omicron\varsigma$, e-re-ra = $\acute{\epsilon}\lambda\acute{\epsilon}$ -

φας, a-ro-we = 'Αλόφενς, ат. 'Αλοῦς, -οῦντος, pa-to-ro = Πάτρων (Георгиев) и т. н.

Критиката на објаснетите зборови е уште помалу издржана.

Бити со ништо не докажува дека ti-gi-ro-(de) треба поскоро да биде придавка отколку именка. Τρίτους навистина може да значи и леген (λέβης) качен на триножна стојалка, но првобитно зборот го означувал целиот предмет: легенот и триножната стојалка, од каде што го добил и името, како што се гледа од Хом. Σ 344, ψ 702, ι 434 s. и др. Да се гледа пак во τρίτους само триножната стојалка, како што сака да го претстави Бити, ќе треба да допуштиме и τράπεζα да значи „четириножна стојалка“, а не предмет „маса“.

Верно е дека δέπας во класич. грч., па и кај Хомер значи „чаша“, а не грнец, но се испушта од предвид фактот дека е зборот „стран“ (Hoffmann s. v.) и дека му е етимологијата непозната (Boisacq s. v., Н. Frisk⁴⁰) s. v.). Може ли со сигурност да се тврди дека δέπας одн. di-ra го имало секогаш значењето „чаша“? Предметите од ваков вид кружеле меѓу народите и нивните имиња, бидејќи страни, можеле и да се изменуваат и да се даваат на слични садови. Затоа е неосновано мнението на Бити, дека бил овој збор „неприемлив“. Забелешката за графијата на di- место de- исто така може лесно да се објасни со помошта на критскиот дијалект каде што е честа замената на e со i, н. пр. διός = θεός; τίρος, τίριος = θέρος, θέρους; πλίονος = πλέονος и т. н.

Зборот qe-to секако значи некој вид сад, по идеограмата како „амфора“ и објаснението на Георгиев *κῆδος, ср. κῆδις, κῆδιον може да се покаже и исправно.

Допуштањето на Вентрис дека во двоинската форма на зборот me-zo-e со еден δέπας може да се крие правописна грешка е сосема оправдано. Грешката е дојдена поради следната двоинска форма на истиот збор. А да се *оспорува правошто на емендација во вакви шекстови, значи да ѝ се испиринат основните на најзаслужената дисциплина во класичната филологија — кришиката на шекстовите.*

Пишувањето на μέριον со F, навистина, создава тешкотија спрема досега познатата етимологија на зборот, но ни тоа не треба да се схвати така трагично. Вл. Георгиев тука допушта „что дело идет об „обратном написании“ wi вместо i, так как интервокальное w уже начало исчезать“⁴¹).

⁴⁰) Н. Frisk, Griech. Etym. Wörterbuch, Lief. 4, Heidelberg 1956, p. 367 ги прима и читањето и формата на di-ra, di-ra-e како „егејски збор“ за δέπας.

⁴¹) Вл. Георгиев, о. с., стр. 271.

Зошто во *qe-to-go-we* дошло до контракција *тетρῶφες* место **тетρῶφες*, а во *те-зо-е* и *di-ра-е* нема таква, веројатно зависи на прво место од самите вокали: Кај истите вокали (*o + o*) можело да дојде поскоро до контракција отколку кај различните (*o-e* и *a-e*), а освен тоа гласот *e* во сите три, приведени од Бити, неконтрахирани случаи: *ae*, *oe*, *ee*, претставува *дуалска наставка* и затоа било неопходно да се покаже таа.

За зборот *o-wo-we* има досега неколку објасненија, но ниедно не е наполно сигурно. Објаснението **oiF-ωφης* (Mühl.) колку и да одговара по формата на *o-wo-we*, неприемливо е, зашто идеограмата покажува две дршки, а не една. Објаснението на Chantraine **FoλFωφης* „aux anses rondes“ би можело повеќе да задоволи, ако во вториот дел од сложенката место *-ωφης* стоеше *-Fεντ* и потоа со дисимилација на првата дигам да се добиеше **ὀλFόFεντς*. Тогаш ќе се добиеше и појасна смисла на тие зборови: Трипод со една извиена (искривена) нога. Но тука би можело да се допушти и едно друго објаснение, а имено **ὀλFόφεις* за кое имаме документиран збор *ὀλόφεις* (Soph. Trach. 521) изведен од **ὀλοF-ος*, **ὀλεF-ος* одн. **ὀλF-ος* (ср. ὀλλυμι) + суфиксот *-Fεντ*. Вистина *ὀλόφεις* по своето значење не би одговарал за местото, но имајќи го предвид фактот дека суфиксот *-Fεντ* означува притежание на некакво својство, како н. пр. *χαρίεις*, *μελιτόεις* и др., може да се допушти за *ὀλόφεις* и едно значење: оштетен, дефектен. Тоа би било по значење блиско до објаснението на В.-Ч. *οὐ *ὀλFής* (**ὀλFει*) = не цел, не здрав.

Во овој натпис се забележува извонредна доследност во описот на предметите. Додека садовите (*δέπας*) се означени спрема големината и бројот на ушите, триподите се охарактеризирани со оглед на тоа кој ги направил и какви им се нозете. Транскрипцијата на целиот натпис по Вентрис, Шантрэн, Георгиев и др. гласи:

I Τρίποδε, Αἰγεὺς Κρήσιος Φέργε ΤΡΙΠΟΔΙ 2; τρίπος *έρει (= ат. ἐνὶ) ποδεί (ат. ποδὶ) ὀλόφεις ΤΡΙΠΟΔ 1; τρίπος, Κρήσιος Φέργε, σκέλεα ἀλοχελαυμέ[νος] (со прегорени краци).

II *qe-to* ΑΜΦΟΡΙ 3; δίπας μέζοε(-ον) **тетρ-ωφες* ГРНЕЦ СО ЧЕТИРИ УШИ 1; δίπας μέζοε *τρι-ωφее* ГРНИЦИ СО ТРИ УШИ 2; δίπας † **μέφιον* (= *μεῖον*) **тетρ-ωφες* ГРНЕЦ СО ЧЕТИРИ УШИ 1.

III δίπας † **μέφιον* (= *μεῖον*) *τρι-ωφες* ГРНЕЦ СО ТРИ УШИ 1; δίπας † **μέφιον* (= *μεῖον*) **αν-ωφες* ГРНЕЦ БЕЗ УШИ 1.

Претпоставката дека *qe-to-go-we* е падежна форма за *qe-to* му беше потребна на Бити да докаже дека зборовите *qe-to-go-* и *ti-gi-* не значат 'четири' и 'три', но, аргументацијата за тоа му е сосема неубедителна. Обидот да ја оспори интерпретацијата на последниве два збора покажуваат јасно до каква степен е субјективна неговата критика,

Интерпретацијата на Та 641 што ја предлага Бити на крајот (15—17 стр.) е направена само врз основа на „надворешните докази“, без дури да се обиде да даде некакво објаснение на зборовите и да ги сврзе со објектите, претставени од идеограмите. Таа не може ни од далеку да се противстави на Вентрисовата интерпретација, зашто пред сè се засновува на едно погрешно разбирање дека идеограмата треба да претставува нешто друго, а не да биде повторување на зборовите (16 стр.). Ние видовме (326 стр.) дека е неопходно, поради несовршеноста на писмото, идеограмата понекогаш и да го повтори написаниот збор.

Крајниот резултат на анализата од Бити е класифицирање на предметите од натписот спрема нивната големина. Како критериум за тоа му служи бројот на дршките, одн. прстените, како што ги вика тој, иако малу пред тоа тврди дека големината на грнците тешко можела да се определи спрема бројот на „ушите“ (15 стр.).

Од изложеното се гледа дека нити лингвистичките забелешки на Бити, нити неговата „интерпретација“ на Та 641 не се така силни да го оборат Вентрисовото дешифрирање, кое му се видело како „кула од картони“. Во сушност Вентрис, како добар архитект, ја построил зградата на дешифрирањето на линеарното В писмо на здрави основи и ѝ дал јака конструкција. *Вистина во неа има уште доста да се доработува, а нешто и да се прејрава, но главно конструкцијата здраво стои и не може да биде урната од било каков ветар на кришката.*

Скојје.

П. Илиевски.

SUMMARY

P. Ilievski: IS THE DECIPHERMENT OF VENTRIS A HOUSE OF CARDS?

The author examines the objections of A. J. Beattie against Ventris' decipherment of the Minoan Linear B script, exposed in his article published in JHS, vol. 76 (1956). He finds out that some of them are tendential and exaggerated while others are entirely unsound, thus unable to refute the decipherment of Ventris.

He admits that one has a lot of difficulties in interpreting those inscriptions and a certain number of words and phrases are still unexplained, but it is mainly due to the imperfect script and the old Greek dialect rather than to the decipherment itself.

As a control to the decipherment serve the inscriptions with ideograms, which give a closer determination to the meaning of the words. No wonder that the ideogram of a sword stays beside *pa-ka-na*, because without it, this word written in such a primitive script might have other

meanings as well, e. g. *πάργανα*, *βάσκανα*, *πάγανα* (= *πήγανα*) etc. The word *Pu-ro*, if it meant *σῆρ*, *-ρός* or *σφυρόν* and *σφῆρα* would be accompanied by an adequate ideogram, but written in bigger signs on the top of the tablet it could not have meant anything else but NL Πόλος.

As the scholars since 1953 have explained most of the uncertain nouns in *-ς* and other *suffixes*, there is no more reason for doubt that those suffixes have been correctly identified. Also, the inscriptions En 609, Ta 641 etc., which Beattie finds senseless become clear when we take into consideration the interpretations of the other scientists. But although on principle the decipherment is correct, some differences in the interpretation and a certain correction of the details are unavoidable due to the character of the script.

Concerning Ta 641 the author suggests a new transcription of the word *o-wo-we*. Having on mind that the tripods are characterised according to the feet and not to the lugs like the pots, *FolFwFης (Chantraine) could be more satisfactory if in the second part instead of *-wFης* stayed *-Fevr*. But here could be also implied *ὀλόεις* < *όλοF-ος, *όλεF-ος i. e. *όλF-ος (όλλυμι) — the suffix *-Fevr*. Indeed the meaning of *ὀλόεις* (Soph. Trach. 521) is not suitable for that place, but as the suffix *-Fevr* means possession of some quality, cf. *χαρίεις*, *μελιτώεις* etc., a meaning *damaged*, defected is not impossible.

Along with the *ablatives* in *-φι* and *-ας*, which M. D. Petruševski has denoted (Ž. A. V, 397—401), the author of this article suggests that in these inscriptions one may find attestation for a separate form of the ablative in *e* < **es* from the consonant declension. This form unconfirmed till now (except the uncertain *Δισκουριάδεω* cf. Schwyzler, I, 547) is possible to appear in such old Greek texts, for the Greek language has best kept the IE vowels. The differentiation of IE ending for abl.-gen. *-es*, *os* can not be seen in the Sanskrit which has equated the vowels *o* and *e* with *a* (cf. *śūn-ah. pad-ah*). The author will speak more on this subject in another place. Here he gives only several examples:

Jn 389 *A-ka-si-jo-ne* according to Georgiev is dat. sing., but in connection with the following words *ka-ke-we ta-ra-si-ja e-ko-te* a better sense will be gained if abl. sing. is allowed: From A. χαλκήFης, ταλασ'αν έχοντες.

An 207, 15 *Ra-ni-jo-ne* instead nom. pl. (Georg. Lex. s. v.) *Λανιδνες (?), plausibly from *Λανιδών cf. Λανιδιον could be better abl. sing.: From Lanion (?) βαπτήρες.

In An 1, 2—6 if we allow abl. instead of dat.-lok. (?) we shall get a clearer sense for *e-re-ta Pe-re-u-ro-na-de i-jo-te*, because it explains how many oarsmen there were from certain places which would go to Pleuron.

Ro-o-wa *Po(F)-wFας abl. gen. as 'Ασασίας (Ae 134, Jn 750).

Ri-jo *Piω(δ) as Pωικω, abl. sing. cf. Ri-jo-de Pιονδε acc. for direction as *Pe-re-u-ro-na-de*. The abl. of *o*-stem can hardly be differentiated because it is written like nom., dat., acc., lok. sing. and nom., gen. and accus. pl. but from the texts where other forms in abl. appear, it may be proposed that an abl. in *-ω(δ)* is concerned.

Po-ra-pi Σπορα(δ φι (Carr.) with ending in *-φι* may also have ablative meaning cf. *Ελασ'ρήFαφι (Vn 493, 4), 'Ερυδράφι (573), χυτρεδφι (An 607), cf. Ž. A. I. c.

A-po-ne-ve *ΑλωννηFης as *A-ka-si-jo-ne* abl. sing. in *es*.

Te-ta-ra-ne may better be from *Τετρανις (?) than from *Τετράνη (Carr.) and instead of dat.-loc.? — an abl.-gen. sing. with alternation of the stem vowel in *-eis*. *Τετράνεις, as: Νεγοπόλεις, τής πόλεις, προπάροιθε πόλεις (cf. Schwyzler I 572), Skt. agn-ēh, mat-ēh, Got. anst-ais, Lit. nakt-ēs.